

Kola, Adam F.

Recepcja koncepcji międzyliterackości Ďurišina w Polsce

In: *Slovensko mimo Slovensko = Slovensko mimo Slovenska*.
Pospíšil, Ivo (editor). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita,
2008, pp. 83-95

ISBN 978-80-7399-812-4

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/133469>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Recepcja koncepcji międzylliterackości Ďurišina w Polsce

ADAM F. KOLA (TORUŃ)

1. Wstęp

Dionýz Ďurišin jest bezsprzecznie najbardziej znanym literaturoznawcą słowackim. Truizm owego stwierdzenia powinien znaleźć odzwierciedlenie w oddziaływaniu jego koncepcji na literaturoznawstwo w innych państwach. Obecność w dyskursie naukowym – w przypadku niniejszego tekstu polskim – świadczyć może o sile i oryginalności Ďurišina. Celem artykułu jest właśnie przedstawienie polskiej recepcji koncepcji międzylliterackości. Biorąc pod uwagę (1) bliskość (geograficzną, kulturową, językową) Polski i Słowacji, (2) obowiązkowy przepływ literatury naukowej pomiędzy ośrodkami badawczymi przed 1989 roku w obrębie bloku wschodniego¹, (3) bogatą i obfitą twórczość Ďurišina, (4) wspólną dla słowackiego literaturoznawcy i polskiej nauki tradycję strukturalistyczną, powinniśmy znaleźć wiele odwołań do jego koncepcji.

Przyjąć można przynajmniej dwa sposoby funkcjonowanie idei naukowych i ich wpływu na koncepcje innych badaczy. Z jednej strony, może chodzić o bezpośrednie odwoływanie się do dorobku danego naukowca – przez przywołanie jego nazwiska, cytowanie książek i artykułów, oraz przez odwoływanie się do dorobku stworzonej przez niego szkoły badawczej (jeśli taka powstała). Ogromną rolę odgrywają w tym względzie tłumaczenia tekstów. Z drugiej zaś, mówiąc o recepcji nie można pominąć tych wszystkich koncepcji, w których pojawiają się zbliżone, analogiczne pomysły. O ile pierwsza ścieżka nie budzi specjalnych zastrzeżeń, o tyle druga – zasadnie – tak. Wynika to z faktu, iż brak jest realnego związku pomiędzy dwoma ideami. Opis recepcji opiera się zaś na rekonstrukcji ogniw pośrednich, uzupełnień luk i braków w łańcu-

¹ Większość książek słowackiego badacza do tego roku jest dostępna w polskich bibliotekach uniwersyteckich i naukowych. Natomiast prace późniejsze są trudno dostępne.

chu powiązań ideowych. Podobieństwo idei może zaś wynikać z odwoływania się do tej samej tradycji, tendencji charakterystycznych dla danego okresu w nauce światowej, mód intelektualnych, itd. W rzeczywistości obie ścieżki łączą się ze sobą. Autorzy z drugiej grupy często korzystają z ustaleń autorów z pierwszej grupy, nie powołując się przy tym na oryginalne koncepcje wyjściowe. Do tych dwóch sposobów funkcjonowania idei naukowych i ich wpływu na pomysły innych badaczy dodać należy jeszcze jeden, trzeci – recepcję polegającą na publikowaniu recenzji książek naukowych. Ten sposób należy bezsprzecznie do oddziaływania bezpośredniego, zarazem jednak trudno jest określić jego realny wpływ na naukę danego kraju. W niniejszym tekście będziemy podążali wszystkimi trzema ścieżkami.

Należy także podkreślić, iż nie będę analizował wpływu na literaturoznawstwo polskie całej szkoły słowackiej komparatystyki, a tylko i wyłącznie koncepcje Ďurišina. Zdaję sobie sprawę z zastosowanego uproszczenia, dokonania pewnej redukcji, jednakże opisanie całego szeregu związków i zależności pomiędzy całą czeską i słowacką oraz polską komparatystyką znacznie przekracza ramy niniejszego artykułu. Po części czynią to np. Halina Janaszek-Ivaničková (1980), Slavomir Wollman (1989) czy Miloš Zelenka (2002, 2006), ale także sam Dionýz Ďurišin (1979, 1980, 1986).

2. Koncepcja międzyliterackości

Nim przejdziemy do meritum sprawy, niezbędne jest przynajmniej szkicowe zarysowanie koncepcji międzyliterackości Ďurišina (np. 1988: 42 i nast.). Szukając konkretnych wzorów bezsprzecznie należy koncepcję Ďurišina umieścić na mapie słowackich badań porównawczych (Ďurišin 1974: 183 i nast., 1979, 1986, 1986a), czeskiego strukturalizmu, zwłaszcza komparatystycznych idei René Welleka i Franka Wollmana (por. Zelenka 2006: 264–272; Wollman 1986), ale także formalizmu rosyjskiego np. Wiktora Żyrmunskiego, a wcześniej propozycji Aleksandra N. Wiesiołowskiego (Ďurišin 1974: 13 i nast.; por. Levin 1986).

Związłą formułę zaproponował Miloš Zelenka, który wskazuje, iż słowacki komparatysta „sa inšpiroval modernou semiotikou, hermeneutikou a matematickými metódami. Vypravcovanie novej terminológie a systematiky nahradilo nastávajúcu porovnávaciu literárnu vedu tzv. novou komparatistikou, t. j. teóriou medziliterárnosti a interdisciplinárnym štúdiom svetovej literatúry, ktoré prekračovalo hranice literárnej vedy sme-

rom k politológii, etnológii, kultúrnej geografii a areálovej slavistike” (Zelenka 2006: 262; por. Pospíšil, Zelenka 2002).

Polska recepcja myśli Ďurišina w zasadzie ogranicza się do okresu początkowego, który można określić mianem strukturalistycznego. Odejście od takiego podejścia na rzecz semiotyki kultury – choć to ostatnie stanowisko znalazło sobie w Polsce miejsce zarówno w nurcie literaturoznawczym (np. późne prace Marii Renaty Mayenowej), jak i szerzej kulturoznawczym (przeszczepienie na polski grunt koncepcji wypracowanych w szkole tartuskiej dokonywane przede wszystkim przez Bogusława Żyłkę) – nie zostało w Polsce specjalnie odnotowane i nie doczekało się (za wyjątkiem Bogusława Bakuły, o którego podejściu poniżej) kontynuatorów.

Jeszcze jedna uwaga². Niniejszy tekst można potraktować jako przeniesienie, zastosowanie do pewnego stopnia, koncepcji międzykulturalności Ďurišina do badań naukowych, przepływu treści pomiędzy narodowymi literaturami i współtworzenie jednej (naukowej) literatury światowej. Może także być traktowane – patrząc na związki pomiędzy Słowacją, Polską, ale także Czechami i Rosją – jako przykład podejścia arealowego: obszaru Europy Środkowej i Wschodniej. Kryterium łączącym jest tutaj geografia przeniesiona na obszar kultury.

3. Bezpośrednie odwoływanie się do koncepcji Ďurišina

Głównym propagatorem idei Ďurišina w Polsce jest Halina Janaszek-Ivaničková. Związana bezpośrednio ze słowacką szkołą komparatystyki, przeszczepiła jej koncepcje na grunt polski. Wielokrotnie odwoływała się do prac Ďurišin i wypracowanej przez niego metody. W dyskusjach z innymi stanowiskami wyraźnie opowiadała się za rozwiązaniami wypracowanymi w Bratysławie. Wykazywała niedostatki polskiej komparatystyki (np. krakowskiej szkoły badań porównawczych – badaczy skupionych wokół Marii Bobrownickiej), za wzór stawiając właśnie słowacką komparatystykę (por. Janaszek-Ivaničková 1987: 52–60). Jak zauważa: „Można się z teoriami Ďurišina zgadzać albo nie, ale nie można ich nie dostrzegać, tym więcej że Słowacy, naród młody, prężny i odznaczający się dużą siłą przebiecia, robią wszystko, by osiągnięcia swojej nauki spopularyzować za

² W niniejszym szkicu zupełnie pominięto kwestię przekładu, tłumaczenia tekstów literackich, której to kwestii Ďurišin także poświęcił swoją uwagę (np. Ďurišin 1975: 140–156, 351).

granicą” (Janaszek-Ivaničková 1987: 53). Kończąc zaś uwagi dotyczące książki Bobrownickiej *Z problemów literatur słowiańskich* (1976) stwierdza, iż powodem do radości jest w ogóle fakt, iż badania porównawcze w Polsce zaczynają się pojawiać. Przy tym krytycznie oceniała rozwiązania wypracowane przez polskich autorów, zwłaszcza jeśli – często słusznie – oceniała je jako słabsze od koncepcji Ďurišina. Janaszek-Ivaničková stwierdza: „Książka Marii Bobrownickiej jest u nas pracą w dziedzinie komparatystyki zachodniosłowiańskiej pionierską, toruje drogę nowym rozwiązaniom. I dlatego może najbardziej cenne jest w niej nie to, co stanowi bezsporne osiągnięcie: ogromna erudycja i znajomość literatur słowiańskich, subtelna analiza poszczególnych pisarzy i kierunków, słuszne dążenie do włączenia ich w szerszy kontekst geograficzny, ile właśnie miejsca najbardziej dyskusyjne, bo wynikające z wkraczania na tereny mało zbadane. Do nich należy przede wszystkim próba określenia typu więzi kulturowej, łącząca wybitnych pisarzy zachodniej Słowiańszczyzny ze ‘światem’” (Janaszek-Ivaničková 1987: 60).

Zaznaczyć przy tym trzeba, iż także Bobrownicka odwołuje się bezpośrednio do idei Ďurišina, w przytaczanej pracy go cytując. W samym zamyśle książki dopatrywać się można podwójnego źródła. Z jednej strony jest przykładem typowym dla klasycznej komparatystyki, w której porównanie danej literatury narodowej dokonywane jest w odniesieniu do „znaczniejszej” literatury zachodniej, tzn. francuskiej, traktowanej jako literatura-wzorzec. Z drugiej jednak strony – i jest to, biorąc pod uwagę rok 1976, istotnie nowość – zarysowuje projekt *stricte* porównawczych w obrębie samych literatur (zachodnio)słowiańskich. Można więc z powodzeniem powiedzieć, iż jest to przykład slawistyki arealowej, z zachowaniem relacji łączących poszczególne literatury narodowe z literaturą światową. Przywołuje cytat z Ďurišina: „badając międzyliterackie stosunki i zależności nie można nie brać pod uwagę prawidłowości historii literatury narodowej i, odwrotnie, historii literatury narodowej nie można izolować od prawidłowości międzyliterackiego procesu historycznego” (Ďurišin 1971: 220, [za:] Bobrownicka 1976: 10). W tym aspekcie pomysł Bobrownickiej potraktować należy – z punktu widzenia niniejszego tematu, recepcji koncepcji Ďurišina w Polsce – jako pozytywny przykład zastosowania idei międzyliterackości. Wyraźny jest także – w odróżnieniu od ukierunkowanych na synchronię formalizmu i ortodoksyjnego strukturalizmu – wspólny dla słowackiego komparatysty i polskiej badaczki zwrot w stronę badań diachronicznych. Bobrownicka rozwija linię badań porównawczych swym zasięgiem obejmując całą Słowiańszczyznę, lecz

w swoich najnowszych pracach w ogóle nie odwołuje się do Ďurišina (por. np. Bobrownicka 2006). Nawet w książce pod znamienym tytułem *Pogranicza w centrum Europy* nie przywołuje ani nazwiska Ďurišina, ani jego koncepcji międzyliterackich centryzmów (por. Bobrownicka 2003).

Jednakże jeden z pierwszych przykładów odwołania się do koncepcji słowackiego komparatysty pochodzi spoza slawistyki. W artykule pt. *Zakres i podział literaturoznawstwa porównawczego* Henryk Markiewicz już w 1969 roku przywołuje pracę Ďurišina (Markiewicz 1969). Zarazem wskazuje na jej słabości. Uważa podział na międzyliterackie stosunki genetyczno-kontaktowe dzielące się na zewnętrzne i wewnętrzne (Ďurišin 1967: 47–92, por. 1974: 128–159, 1975: 111–140; 1988: 13–24) oraz zależności typologiczne dzielące się na społeczne, literackie i psychologiczne (Ďurišin 1967: 93–108, por. 1974: 159–178, 1975: 197–238; 1988: 25–41) za wątpliwe i trudne do zoperacjonalizowania i wykorzystanie w badaniach literaturoznawczych (Markiewicz 1969: 60–61). Pamiętać przy tym trzeba o zasadniczej różnicy metodologicznej dzielącej oba stanowiska. Markiewicz należy do najważniejszych przedstawicieli marksizmu w literaturoznawstwie polskim, zaś Ďurišin związany był od początku z nurtem strukturalistycznym. Artykuł pisany był w czasie, kiedy polska szkoła strukturalna już okrzepła i zaczynała powoli dominować w dyskursie literaturoznawczym, podczas gdy epoka marksizmu powoli, acz nieuchronnie dobiegała końca. W tej perspektywie była to konfrontacja – w sensie nadanym temu pojęciu przez Thomasa Kuhna – dwóch paradygmatów.

4. Tłumaczenia tekstów Ďurišina na język polski

W przyswajaniu różnych idei w innych przestrzeniach narodowych niezwykle ważną rolę odgrywają tłumaczenia tekstów danego autora. Aczkolwiek w przypadku koncepcji słowackiego badacza i ich wpływu na środowisko slawistyczne – przynajmniej teoretycznie – aspekt ten nie powinien odgrywać znaczącej roli. Praktyka pokazuje jednak, iż jest odwrotnie: brak tłumaczeń stanowi o nieobecności danego autora w innym narodowym środowisku naukowym. Ideał ponadnarodowej wspólnoty naukowców, swobodnej wymiany myśli bez barier językowych, pozostaje tylko i wyłącznie ideałem nie mającym wiele wspólnego z rzeczywistością. Brak jakiegokolwiek książki Ďurišina przetłumaczonej na język polski jest – moim zdaniem – jednym z powodów nieobecności tego autora w polskiej nauce. Przekłady artykułów w czasopiśmie (np.

Đurišin 1968, 1971, 1973) czy tomach zbiorowych (np. Đurišin 1972a, 1973a, 1977, 1997) i starania popularyzatorskiej prowadzone przez Halinę Janaszek-Ivaničkovą (1973, 1980, 1987, 1997, 1997a; por. Đurišin 1997), nie były w stanie wypełnić tej luki. Bliskość językowa pomiędzy Polską a Słowacją nie zmieniły radykalnie sytuacji, a jedynie wprowadziły Đurišina – a i to w ograniczonym zakresie – do slawistyki, przede wszystkim zajmującej się Słowiańszczyzną zachodnią. Paradoks być może polega na tym, iż recepcja dzieł słowackiego komparatysty dokonywała się – poza językiem polskim (np. Bobrownicka 1976: 35, przypis 6) – za pośrednictwem jego publikacji w językach zachodnich (np. Bobrownicka 1976: 35, przypis 5; Nowicka-Jeżowa 2005: 355, 359).

5. Pośrednie oddziaływanie koncepcji Đurišina

We *Wstępie* zaznaczyłem, iż odwoływanie się do koncepcji naukowych danego badacza lub jego szkoły może odbywać się nie tylko bezpośrednio, ale także pośrednio – nie odnosząc się do idei wyjściowych. Czy odbywa się to ze świadomością korzeni rozwiązań z których czerpiemy, czy też nie – pozostaje sprawą dyskusyjną. Nie jest to jednak istotą naszych rozważań. Stanowić może przedmiot badań szczegółowych.

Przykładem nowatorskiego wykorzystania badań porównawczych może być postmodernistyczna w duchu książka Wiesława Rzońcy pt. *Witkacy – Norwid. Projekt komparatystyki dekonstrukcjonistycznej* (1998) zestawiająca pozornie nieprzystających do siebie, odległych pisarzy: romantycznego Cypriana Kamila Norwida oraz modernistycznego Stanisława Ignacego Witkiewicza. W książce tej nie ma ani jednego odwołania do prac Đurišina, jednakże wielokrotnie przywoływane jest stanowisko Janaszek-Ivaničkovej. Jeśli zgodzić się, iż polska badaczka wyrosła ze szkoły słowackiego komparatysty, to książka Rzońcy stanowi doskonały przykład pośredniego oddziaływania idei naukowych. Przy czym zaznaczyć od razu trzeba, iż stanowisko Rzońcy jest niejako lustrzanym odbiciem koncepcji Đurišina – analogicznie jak dekonstrukcja (poststrukturalizm) jest lustrzanym odbiciem strukturalizmu oraz jak paradygmat scjentyistycznej nauki o literaturze jest przeciwieństwem postmodernistycznej humanistyki. Zależność jest tutaj podobna. Zelenka stwierdza, iż „Rzońcův dekonstrukcionismus je zjemněný, nikoli radikálně bořící, protože je přizpůsoben konkrétní literárněhistorické situaci – neguje pouze tradiční

techniki interpretace vyvozené ze strukturálního funkcionalismu” (Zelenka 2002: 50). W tym sensie radykalnie różni się od koncepcji Ďurišina.

Nieco odmiennie wygląda propozycja badań komparatystycznych Bogusława Bakuły. Zarysowany w książce *Historia i komparatystyka* projekt komparatystyki integralnej odwołuje się także pośrednio do koncepcji Ďurišina. Co więcej, słowacki badacz jest bezpośrednio (raz!) w niej przywoływany (Bakuła 2000: 9). Zapośredniczenie odbywa się jednak nie (tylko) przez Halinę Janaszek-Ivaničkovą, ale przez badaczy czeskich – m.in. Ivo Pospíšila³. Jak mówi Bakuła: „Integralna nie znaczy odrębna, ale raczej funkcjonująca na zasadzie dyferencjacji i skupienia. Zakłada również pluralizm metodologiczny. Powiedziałyby nawet, iż nie czystość metody, ale osiągnięty efekt ma tutaj największe znaczenie” (Bakuła 2000: 21). Podobnie jak w przypadku Rzończy następuje tutaj radykalne zerwanie ze stanowiskiem strukturalistycznym i przejście na pozycje postmodernistyczne. Przy tym jednak pewne koncepcje słowackiego badacza pozostają. Porzucona zostaje optyka filologii narodowych (pośrednio także i literatur narodowych – albo przynajmniej znacznie osłabiona), zarazem utrzymana w mocy optyka arealowa, studiów regionalnych (por. także: Kola 2006, a; Zelenka 2002: 34–58). Przy czym przedmiot badań rozszerzony zostaje z literatury również na inne dziedziny kultury: film, muzykę, sztuki plastyczne i in. Pamiętać jednak trzeba, iż także w pracach Ďurišina z czasem pojawiły się koncepcje łączące literaturoznawstwo z politologią, etnografią, geografiami kulturową czy slawistyką arealową (por. Pospíšil, Zelenka 2002; Zelenka 2006).

³ Kłopotliwy w analizie recepcji koncepcji Ďurišina w Polsce jest tekst czeskich slawistów, Ivo Pospíšila i Miloš Zelenki pt. *Komparatystyka, poetyka i literatura światowa (O metodologicznych korzeniach i zależnościach koncepcji zespołu Ďurišina)*, opublikowany w tomie *Dialog – Komparatystyka – Literatura. Profesorowi Eugeniuszowi Czaplejewiczowi w czterdziestolecie pracy naukowej i dydaktycznej* (2002). Z jednej strony, jest przykładem recepcji idei słowackiego komparatysty w Polsce. Z drugiej zaś, napisany przez autorów czeskich jest raczej dowodem na żywotność pomysłów Ďurišina w Czechach i na Słowacji, i jako taki nie powinien być brany pod uwagę. Zarazem jednak może oddziaływać na polskich autorów, na efekty czego musi – być może – jeszcze poczekać.

6. Recenzje prac Ďurišina

Osobną kwestię stanowią recenzje prac Ďurišina. Niestety także i w tym względzie recepcja jego książek jest niewielka (również tutaj pojawia się nazwisko Janaszek-Ivaničkovej, np. 1973), przeto także ich oddziaływanie jest niewielkie. Jeśli do tego dodamy np. niewielką objętościowo (a i treściowo) recenzję Jacka Kolbuszewskiego (1972), to okaże się, iż niewielkie było zainteresowanie w Polsce koncepcjami słowackiego badacza.

7. Zakończenie

Być może jednym z głównych problemów w przyswajaniu w Polsce koncepcji Ďurišina związany jest z faktem, iż – jak mówi Maria Bobrownicka – „słowianoznawstwo polskie zawsze sprzeciwiało się próbom traktowania literatur słowiańskich jako jednolitego zespołu” (Bobrownicka 1976: 34, przypis 3). Zarazem jednak obecność badań porównawczych w slawistyce polskiej w porównaniu z resztą literaturoznawstwa jest i tak znacząca, by wymienić tylko nazwiska Marii Bobrownickiej, Haliny Janaszek-Ivaničkovej, Marii Dąbrowskiej-Partyki, Bogusława Bakuły. Przy czym zaznaczyć trzeba, iż większość badaczy nie poświęcała większej uwagi zagadnieniom teoretycznym związanym z komparatystyką (wyjątek stanowi Janaszek-Ivaničková). Wskazać należy na słabość polskiej komparatystki zarówno w wymiarze ideowym, jak i instytucjonalnym⁴: brak periodyków i niewielka liczba publikowanych rozpraw; brak uniwersyteckich katedr badań porównawczych; nieobecność komparatystki w głównym nurcie badań literaturoznawczych w Polsce, w zna-

⁴ Chociaż na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego istnieje Katedra Komparatystyki Literackiej (kierownik Maria Korytowska; wydawane jest czasopismo komparatystyczne „Bez porównania”), na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego Zakład Komparatystyki (kierownik Edward Kasperski), w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu funkcjonuje Pracownia Komparatystyki Literackiej (kierownik Bogusław Bakuła; wydawane jest czasopismo „Porównania”). Kierownikami powyżej wymienionych jednostek są uznani badacze, jednakże wiele artykułów we wspomnianych czasopismach jest autorstwa młodych naukowców, doktorantów, studentów. Pozwala to wierzyć, iż polska komparatystyka w przyszłości odzbuduje swoją silną pozycję. Być może sięgnie także do prac Ďurišina.

czających i opiniotwórczych periodykach naukowych i wśród publikacji najważniejszych teoretyków (por. *Badania porównawcze...* 1998).

Znamienny jest w zasadzie brak tematyki słowiańskiej i odwołań do komparatystyki słowiańskiej w tomie *Badania porównawcze. Dyskusja o metodzie* (1998), będącym efektem konferencji w Radziejowicach w dniach 6–8 lutego 1997 roku. Nazwisko Ďurišina pojawia się tylko dwa razy (sic!), w wypowiedziach Eugeniusza Czaplejewicza (s. 117) i Mirosława Hanusiewicza (s. 148). Edward Kasperski przypomina postać Aleksandra N. Wiesiołowskiego (s. 158), Anna Legeżyńska Halinę Janaszek-Ivaničkovą (s. 141), zaś Piotr Roguski przypomina pracę Wiktora Żyrmunskiego (s. 129). Niewiele więcej miejsca poświęcono René Wellekowi, a i to w związku z jego pracą na zachodzie. Podobnie rzecz się ma z formalizmem i strukturalizmem, który pojawia się w wypowiedzi Zofii Mitosek jako odniesienie, coś, co zostało już przekroczone (s. 23). Podobnie rzecz wygląda z pracą *Polonistyka w przebudowie* (2005) – tomem pokonferencyjnym ze Zjazdu Polonistów (Kraków, 22–25 września 2004). W liczącej (w dwóch tomach) 1500 stron (!) publikacji znajduje się sześć artykułów dotyczących komparatystyki, takich autorów jak Tadeusz Sławek, Alina Nowicka-Jeżowa czy Mieczysław Dąbrowski. Nazwisko Ďurišina pojawia się tylko jeden raz (!) i to jedynie wśród innych nazwisk komparatystów, bez wnikania w szczegóły koncepcji słowackiego badacza (Nowicka-Jeżowa 2005: 355). Jeśli weźmiemy pod uwagę liczbę kilkudziesięciu uczestników dyskusji z Radziejowic oraz wielkość Zjazdu Polonistów, to dysproporcja pomiędzy odwołaniami do komparatystyki zachodniej (europejskiej i amerykańskiej), a słowiańskiej (wszystkie wymienione przypadki powyżej), jest uderzająca. Po raz kolejny pokazuje to prozachodnie, okcydentalistyczne ukierunkowanie polskiego dyskursu naukowego, pomijanie zaś osiągnięć np. czeskich czy słowackich (w mniejszym stopniu rosyjskich). Także w tym należy upatrywać słabej recepcji idei Ďurišina.

Znamienne jest także, iż recepcja koncepcji Ďurišina dokonuje się w zasadzie w środowisku polskich slawistów zajmujących się Słowiańszczyzną zachodnią, a w istocie tylko i wyłącznie wśród polskich słowakistów. Jego pomysły nie są stosowane w pracach bohemistycznych⁵. To także jedna z przyczyn ograniczonej recepcji jego koncepcji w Polsce. Sławiści zajmujący się Bałkanami czy Słowiańszczyzną wschodnią

⁵ Dzieje się tak pomimo tego, iż jego prace tłumaczył na język polski bohemista, Jacek Baluch (por. Ďurišin 1968, 1971).

w ogóle nie przywołują Ďurišina (np. Maria Dąbrowska-Partyka czy Joanna Rapacka).

Polska komparatystyka tradycyjnie dokonywała porównań poszczególnych literatur narodowych z literaturą europejską (najczęściej francuską), literatury polskiej z literaturą danego narodu, lub – współcześnie – poszukuje nie-klasycznych ujęć przedmiotu badań, zupełnie jednak pomijając podejście wypracowane przez Ďurišina (por. Kola 2004, 2006, a). Przykładem nowatorstwa w komparatystyce – obok wspomnianej już pracy Rzończy (1998) – jest stanowisko Andrzeja Hejmeja łączące badania literaturoznawcze z innymi dyscyplinami, za przedmiot stawiające sobie porównywanie literatury i np. muzyki (por. Hejmej 2007; por. także: *Badania porównawcze...* 1998). Pomimo bardzo bogatej bibliografii nazwisko Ďurišina nie zostało w tej pracy przywołane. Raz jeszcze okazuje się, iż polska humanistyka chętniej sięga do nauki zachodniej, niż np. czeskiej czy słowackiej. Wszystkie wymienione stanowiska cechuje odejście od strukturalizmu, wykroczenie poza kontekst literatury narodowej (albo literatury w ogóle, np. Hejmej 2007; Kola 2006, a) i jej związku z literaturą światową (Rzońca 1998). Jeśli dodać do tego, iż nawet w najnowszych pracach Janaszek-Ivaničkovéj nie ma już odniesień do koncepcji Ďurišina (por. Janaszek-Inaničková 2002, 2005) – nastąpiło zaś przejście na pozycje postmodernistyczne – to może należy przyjąć, iż wypracowana przez słowackiego badacza metoda przestała być aktualna (lub po prostu modna?), przystająca do współczesnych realiów.

Sądzę, iż rozwiązanie tego problemu jest gdzieś indziej. Polska recepcja idei Ďurišina zamyka się do pierwszej fazy jego działalności – strukturalistycznej (lata 60. i 70.). Nieznajomość późniejszych prac z okresu semiotyczno-kulturoznawczego (lata 80. i 90.), nie pozwala w pełni docenić znaczenia tego badacza w humanistyce światowej. Paradoks polega więc na tym, iż Ďurišin jest znany na całym świecie, zaś w sąsiadującej ze Słowacją Polsce wciąż bardzo słabo i wybiórczo.

8. Bibliografia⁶

Antologia zagranicznej komparatystyki literackiej

1997 /red./ Halina Janaszek-Inaničková, Warszawa: Instytut Kultury.

⁶ Szczegółowa bibliografia [w:] (Ďurišin 1980, 1986 i in.; Kola 2006, a; Janaszek-Ivaničková 1980; Wollman 1989; Zelenka 2002, 2006). Tutaj tylko przytoczono prace przywoływane w tekście.

Badania porównawcze. Dyskusja o metodzie

1998 /red./ Alina Nowicka-Jeżowa, Izabelin: Świat Literacki.

Bakuła Bogusław

2000 *Historia i komparatystyka. Szkice o literaturze i kulturze Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku*, Poznań, Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Literacka.

Bobrownicka Maria

1976 *Z problemów literatur słowiańskich*, Katowice: Wydawnictwo Śląsk.2003 *Pogranicza w centrum Europy. Slavica*, Kraków: Universitas.2006 *Patologie tożsamości narodowej w postkomunistycznych krajach słowiańskich. Uwagi o genezie i transformacjach kategorii tożsamości*, Kraków: Universitas.

Āurišin Dionýz

1967 *Problémy literárnej komparatistiky*, Bratislava: Vydavateľstvo SAV.1968 *Podstawowe typy związków i zależności literackich*, przeł. Jacek Baluch, „Pamiętnik Literacki”, 3/1968, z. 59, s. 345–357.1971 *Problemy integracji narodowego i międzynarodowego literackiego procesu rozwojowego*, przeł. Jacek Baluch, „Ruch Literacki”, 4/1971.1972 *Z problemów literackiej komparatystyki*, [w:] *Vzťahy slovenskej a polskej literatury: od klasicizmu po súčasnosť*, Bratislava: VSAV, s. 17–25.1972a *Štruktúrne korene modernej komparatistiky*, [w:] *Związki i paralele literatur polskiej i słowackiej*, /red./ Maria Bobrownicka, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, s. 9–20.1973 *Genre Aspect of Comparative Literature*, „Zagadnienia Rodzajów Literackich”, 16/1973, nr 1, 5–17.1973a *Komunikacja literacka a komparatystyka*, [in:] *O współczesnej kulturze literackiej*, Warszawa: Ossolineum, s. 155–173.1974 *Sources and Systematics of Comparative Literature*, preložil Peter Tkáč, Bratislava: Univerzita Komenského.1975 *Teória literárnej komparatistiky*, Bratislava: Slovenský spisovateľ.1977 *Podstawowe typy związków i zależności literackich*, [w:] *Studia z teorii literatury. Archiwum przekładów „Pamiętnika Literackiego”*, /red./ Michał Głowiński, Henryk Markiewicz, t. 1, Wrocław 1977.1979 *Dejiny slovenskej literárnej komparatistiky. Príspevok k vývinu slovenskej literárnej vedy*, Bratislava: Veda Vydavateľstvo SAV.1980 *Bibliografia slovenskej literárnej komparatistiky*, Martin: Matica Slovenská.1986 /red./, *Dejiny literárnej komparatistiky socialistických krajín*, Bratislava: Veda Vydavateľstvo SAV.

- 1986a *Tradície a výtobytky slovenskej literárnej komparatistiky*, [w:] /red./ Dionýz Ďurišin, *Dejiny literárnej komparatistiky socialistických krajín*, Bratislava: Veda Vydavateľstvo SAV, s. 207–230.
- 1987 [a kolektív], *Osobitné medziliterárne spoločenstvá*, Bratislava: Veda Vydavateľstvo SAV.
- 1988 [a kolektív], *Systematika medziliterárneho procesu*, Bratislava: Veda Vydavateľstvo SAV.
- 1997 *Koncepcja literatury światowej*, przeł. Halina Janaszek-Inaničková, [w:] *Antologia zagranicznej komparatystyki literackiej*, /red./ Halina Janaszek-Inaničková, Warszawa: Instytut Kultury 1997, s. 99–103.
- Hejmej Andrzej
2007 *Interdyscyplinarność i badania komparatystyczne*, „Wielogłos. Pismo Wydziału Polonistyki UJ”, nr 1/2007, s. 35–53.
- Janaszek-Ivaničková Halina
1973 Recenzja: D. Ďurišin, *Z dejín a teórie literárnej komparatistiky*, „Pamiętnik Słowiański”, nr 23/1973, s. 352–257.
- 1980 *O współczesnej komparatystyce literackiej*, Warszawa: PWN.
- 1987 *Misjonarze i konsumenci. Literatura i wartości w krajach słowiańskich*, Katowice: Wydawnictwo Śląsk.
- 1997 *Wstęp*, [w:] *Antologia zagranicznej komparatystyki literackiej*, /red./ Halina Janaszek-Inaničková, Warszawa: Instytut Kultury 1997, s. 5–20.
- 1997a *Dionýz Ďurišin*, [w:] *Antologia zagranicznej komparatystyki literackiej*, /red./ Halina Janaszek-Inaničková, Warszawa: Instytut Kultury 1997, s. 98.
- 2002 *Nowa twarz postmodernizmu*, Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- 2005 /red./, *Literatury słowiańskie po roku 1989. Nowe zjawiska, tendencje, perspektywy*, tom I, *Transformacja*, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Kola Adam F.
2004 *Słowianofilstwo czeskie i rosyjskie w ujęciu porównawczym*, Łódź, Wydawnictwo Naukowe *Ibidem*
- 2006 *Kategoria Europy we współczesnej literaturze polskiej, czeskiej i chorwackiej (studium funkcjonowania idei w literaturze)*; praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Andrzeja de Lazari, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Filologiczny.
- a *Nie-klasyczna komparatystyka. W stronę nowego paradygmatu*, „Teksty Drugie“ (w druku).
- Kolbuszewski Jacek
1972 *Perspektywy komparatystyki*, „Ruch Literacki”, 13/1972, nr 1, s. 55–56.

Levin Jurij Davidovič

- 1986 Porovnávacie skúmanie literatúry v ruskej a ruskej sovietskej literárnej vede, przeł. R. Lesňák, ml., [w:] /red./ Dionýz Ďurišin, *Dejiny literárnej komparatistiky socialistických krajín*, Bratislava: Veda Vydavateľstvo SAV, s. 15–49.

Markiewicz Henryk

- 1969 *Zakres i podział literaturoznawstwa porównawczego*, „Ruch Literacki”, 2/1969, s. 57–64.

Nowicka-Jeżowa Alina

- 2005 *Komparatystyka i filologia. Uwagi o studiach porównawczych literatur epok dawnych*, [w:] *Polonistyka w przebudowie. Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja*, /red./ Małgorzata Czermińska i in., tom II, Kraków: Universitas, 2005, s. 348–361.

Polonistyka w przebudowie

- 2005 *Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja*, /red./ Małgorzata Czermińska i in., tom I i II, Kraków: Universitas.

Pospíšil Ivo, Zelenka Miloš

- 2002 *Komparatystyka, poetyka i literatura światowa (O metodologicznych korzeniach i zależnościach koncepcji zespołu Ďurišina)*, [w:] *Dialog – Komparatystyka – Literatura. Profesorowi Eugeniuszowi Czaplewiczowi w czterdziestolecie pracy naukowej i dydaktycznej*, /red./ Edward Kasperski, Danuta Ulicka, Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, s. 231–250.

Rzońca Wiesław

- 1998 *Witkacy – Norwid. Projekt komparatystyki dekonstrukcjonistycznej*, Warszawa: Semper.

Wollman Slavomír

- 1986 *Tradice a přínos české literární komparatistiky*, [w:] /red./ Dionýz Ďurišin, *Dejiny literárnej komparatistiky socialistických krajín*, Bratislava: Veda Vydavateľstvo SAV, s. 171–205.
- 1989 *Česká škola literární komparatistiky (Tradice, problémy, přínos)*, Praha: Univerzita Karlova.

Zelenka Miloš

- 2002 *Literární věda a slavistika*, Praha: Academia.
- 2006 *Česká a slovenská literární komparatistika 20. století, [w:] Trináct let po. Trináct roků po. Brněnské texty k slavistice IX*, /red./ Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka, Anna Zelenková, Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 260–272.

